

**“Si hagueren
descobert Amèrica,
els catalans
haurien acabat
parlant indi”**

FRANCS L'EGREPS

Pere Maria Orts i Bosch és, a 92 anys, l'erudit valencià per excel·lència. Fill d'un dels grans terratinents de Benidorm, ha dedicat la seua vida a la investigació històrica i ha esdevingut un expert en heràldica i genealogia. Col·leccionista d'art i recuperador del patrimoni bibliogràfic valencià, ha donat a la Generalitat bona part de les seues adquisicions, d'un valor incalculable. Gran amic de Joan Fuster i defensor de la senyera quadribarrada com la més genuïna dels valencians, és un dels 20 membres de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Tot seguit ens parla de la seua joventut, de la relació entre el País Valencià i Catalunya, de la fòbia que sent envers els Borja i Blasco Ibáñez, i, fins i tot, d'alguns polítics valencians contemporanis.

Com us trobeu de salut, Don Pere Maria?

—Tinc lumbàlgia, em fa mal la columna... Allò que és propi dels vells, vaja, perquè els ossos es desgasten i es queixen de seguida que passe massa temps dret o en una posició incòmoda. Ah, i tinc un principi de cataractes, però ja em direu com no n'hauria de tindre a 92 anys!

—**Vau complir-los el 5 de juliol. Un cop arribats a aquesta edat, celebren els aniversaris d'una manera especial?**

—No, no, no, de cap de les maneres! A casa mai no hem celebrat els aniversaris. Això s'ha introduït modernament amb les pel·lícules americanes. A casa sempre hem celebrat els sants. Jo ara celebre sant Pere i prou, no vull celebrar res més. Abans a casa començàvem per sant Josep, que era el nom de la meua àvia i de la meua germana; després venien sant Pere i santa Amàlia, que era el sant de ma mare, i en acabant, sant Ignasi, que era el nom de mon pare i del meu germà.

—**O siga, no celebràveu sant Vicent Ferrer, que segons sembla és un avantpassat col·lateral vostre...**

—Aquestes coses cal prendre-les amb cura, però segons Roc Chabàs [canonge, arxiver i historiador valencià, nascut i mort a Dénia els anys 1844 i 1912], a través dels Cruañes, dels Trilles i dels Bolufer, descendim de Pere Guillem Ferrer i Miquel, el germà de sant Vicent que es va quedar al capdavant dels ne-

gocis que la família tenia per allà. Una germana seua va casar-se a Teulada... Molta gent de Xàbia en deu descendir, però ben pocs en són conscients, perquè ja han transcorregut set segles. Nosaltres ens vam preocupar d'esbrinar-ho; la meua àvia hi era una entusiasta: van batejar-me a la pila de sant Vicent Ferrer, i no sols pel lligam familiar. Creia que qui s'hi batejava no moriria d'accident ni de res greu.

—**Teniu clar que sant Vicent va nàixer a València o teniu dubtes, com uns altres historiadors?**

—Aquesta és una dada que cal estudiar més a fons. Tots els llibres diuen que va nàixer a València, però d'errades d'aquesta mena, al llarg de la història n'hi ha hagudes moltes. La tradició oral sovint ens ha donat sorpreses. Per cert, a Dénia tenen una església amb una placa que diu que van engendrar-lo allà.

—**Parlant de natalicis confusos, tothom pensa que vós sou nascut a Benidorm, però en realitat sou de València.**

—Sí, com el meu pare, la família del qual, els Orts, descendia de la Vila [Joiosa]. Hem trobat avantpassats del segle XIV, quan va fundar-la Bernat de Sarrià. S'hi van estar fins que Benidorm [fronterer de la Vila] va passar a ser un indret habitable. La manca d'aigua i els atacs dels pirates ho havien impedit durant molt de temps, la guerra de les Germanies va destrossar-lo gairebé completament i fins al segle XVII no va refer-se. La meua família hi tenia terres

de conreu, i així que van poder, se n'hi van anar a viure. Beatriu Maria Fajardo de Mendoza, casada amb Roderic Puigmarin, va dur l'aigua de reg major a Benidorm. A partir de llavors ja es va poder beure, escurar i fer una vida més o menys normal.

—**Amb tot, vós no hi heu viscut mai. Sempre ho heu fet a València.**

—Nosaltres hem viscut en molts llocs, però no per obligació, perquè hi tinguérem un ofici ni res. Hem viscut allà on teníem cases. Com que el meu pare i la meua àvia tenien finques a Benidorm i Altea, hi passàvem temporades llargues: a l'estiu, sempre, i per Nadal o per Pasqua, també. A l'hora de les veremes, ens n'anàvem a Sueca, on vaig conèixer Joan Fuster quan jo tenia 11 anys, i ell, 10. Son pare em va fer classes de dibuix.

—**Més endavant parlarem de Fuster, però evoquem abans el Benidorm de l'inici del segle XX, per favor.**

—En aquell Benidorm, a qui veies pel carrer li deies "bon dia" o "bona vesprada", coneixies a tothom i senties afalacs com ara "quin general!" i "quina prenda!", coses que s'han anat perdent. Recorde quan deixava el cotxet de cavalls frenat a *Torrejón* amb les rodes viades, i no m'havia de preocupar gens... Sens dubte, aquell entorn era encisador: el motor de l'almadrava quan tornava cap al port, la venda del ganyil [el pap] i aquells guisats de ganyil que no tornarem a menjar mai. Les llums de les tarrafes [vaixells de pesca] que es projectaven sobre la badia, i aquells vaixells

enormes, de moltes tones, que si duien a bord un capità o un oficial de Benidorm es desviaven una mica i feien sonar la sirena en passar per davant de l'església de sant Jaume, on hi ha de la Mare de Déu del Sofratge. Avui és totalment distint: la gent va pel carrer amb biquini i poca roba, no com abans, quan veies les dones de dol amb mantell negre o un mocador al cap lligat baix del coll.

—**Hi aneu, encara?**

—Si no és molt necessari, no. Del meu temps pràcticament no en queda ningú, tots s'han mort: Pere Zaragoza, qui va ser alcalde; Pepe Orozco, que era qui ens comprava les collites; Maximiliano Vaello Llorca i els seus germans, que eren parents meus; Vicent Llorca Zaragoza i les seues germanes, Marija i Concha, els de la finca de Colón... Encara m'escric amb persones de Benidorm i de vegades em visiten a casa, però intente no anar enlloc, em costa de posar-me dret i podria passar-me qualsevol cosa.

—**Abans del turisme i de la construcció massiva, la Marina era el paradís?**

—Una mica sec, perquè la serra de Bèrnia atura totes les pluges, però sí que era un paradís. Observar la serra Gelada al matí, amb la mar als peus... És que l'aigua de la mar és meravellosa, un encant! Recorde un dia que era amb Fermí Cortés [cronista de Sueca] a la farola de l'Alfàs del Pi, a la punta de l'Albir, mirant com trencaven les ones contra les roques i la bromera que provocaven. "Hi deu haver res tan bonic?", vaig dir-li. "Sí, el foc també és molt bonic", va contestar-me, i de raó, no li'n faltava [riu].

—**Què en queda, de tot allò?**

—Doncs en queda ben poc. Fins i tot lingüísticament, tots aquests pobles tenien un valencià magnífic, sense els castellanismes d'ara. Un valencià molt ric: a Benidorm, al permil li deien permil, i a Callosa d'en Sarrià, cuixot. Hi havia el tractament de *Ti* davant del nom de la gent major... El Ti Joan, la Ti Maria.

—**A Benidorm hi ha la deliciosa cala de Ti Ximo, de fet.**

—Sí, allà és ben normal. Tan normal que un dia, comprant-li unes coses a ma mare en una botiga de la Nucua, vaig adonar-me que el dependent deia *tia* a totes les dones que entraven. "Com pot ser que tinga tantes ties?", vaig preguntar-me a mi mateix. Doncs perquè a la Nucua, a tocar de Benidorm, els diuen

tia sense especificar-ne el nom, mentre que a Benidorm, on sí que hi afegeixen el nom, les tracten de *Ti*.

—**Acostumat a la bucòlica Marina, el contrast amb la València burgesa on sempre heu residit devia ser molt gran, també lingüísticament.**

—No tant, perquè ma mare ja ens parlava en castellà. Don Gregori Mayans, al segle XVIII, en emigrar d'Oliva cap a València, va prohibir als seus fills de parlar el valencià, perquè li feia por que no digueren espanyolades. La meua àvia materna, al segle XIX, també va prohibir als seus fills de parlar-lo, sobretot quan passaven temporades llargues a les cases de Bellguard i de Sueca, perquè no volia que digueren espanyolades en retornar a València. A més, a la important biblioteca de casa hi predominaven clarament els llibres en castellà. Durant la guerra, tots aquests llibres em van permetre de tenir una bona preparació en història, religió i geografia.

—**Ja ens heu explicat el Benidorm de fa vora un segle. I València? Com era la València d'ara fa 80 anys?**

—De València trobe a faltar aquella llum de gas dels fanals, que li donava un aire romàntic. També enyore els cotxes de cavalls que feien de taxi i els venedors de diari de matí i de vesprada amb aquells crits tan característics: "*¡La Cooooorres!*" "*¡La Cooooorres!*", i quan n'hi havia, "*¡con la lista de la loteriiiíia!*". Els homes que oferien aladroc pels cantons cantant "aladrooooooc, aladrooooooc!", un aladroc menudet menudet menudet que ja no es ven. Jo encara he conegut ramats de cabres per València: pasturaven al riu, passaven pel carrer dels Trinitaris, i les tancaven en uns corralles del carrer de l'Almirall. També recorde les files enormes de seminaristes pel carrer dels Trinitaris, que se n'anaven a jugar a futbol rere els Jardins del Real amb les seues beques posades. Una València totalment diferent de l'actual, en què als pisos buits no hi col·locaven cartells de "es lloga", sinó que hi penjaven un paper blanc als ferros del balcó. Una València d'hàbits, sotanes, mantellines, *sombreros* i uniformes.

—**Un temps en què la llengua pròpia no s'estudiava a les escoles, però en què, per contra, era molt més viva.**

—Molt més! Mireu, amb el valencià ha succeït com amb la religió: com més l'han ensenyada als col·legis, menys

"Estem farts d'anar a Barcelona i que la gent ens parle en castellà"

gent religiosa hi ha hagut. Ja em direu per què s'ha de fer religió als col·legis... Això es transmet de pares a fills: si la mare és religiosa, els fills també ho seran, d'alguna manera. Amb el valencià passa una cosa semblant: jo mai no vaig estudiar-lo a l'escola, sinó que el vaig aprendre a casa. En canvi, la meua neboda, que el va aprendre al col·legi de Nostra Senyora de Loreto, mai no ha dit ni una paraula en valencià, i el meu nebot, que va anar a El Pilar, millor que no s'esforce a parlar-lo, perquè ho fa molt malament. I ara, les tres filles de la meua neboda, que han estudiat el valencià als Carmelites del carrer de Navellos i sempre han tret bones notes, tampoc no el parlen. A la més menuda, de fet, mai no li l'he sentit parlar; per ella, és com si no existira.

—**No us deu resultar gaire estrany, però. Al selecte barri on viviu, el castellà és absolutament hegemònic. La burgesia fou capdavantera en el procés de substitució lingüística.**

"La manera de ser dels catalans els ha dut a un fracàs històric allà per on han passat"

—Ací no el parla pràcticament ningú. Si conec algú que sí que ho fa, parlem en valencià, però possiblement aquesta és l'única casa de la contornada en què es parle valencià de manera habitual.

—**Penseu que un dels objectius de l'anticatalanisme era bandejar la llengua a favor del castellà?**

—De cap manera. Era una manobra de caràcter estrictament polític, com acaba de passar a França, on el govern socialista ha aprovat el matrimoni homosexual i hem vist París plena de manifestacions en contra. París, el símbol de la llibertat! Les protestes no han estat

PRATSI GOMPS

tant pel matrimoni homosexual com per a molestar qui governa, i ací va passar igual, però quan el Tribunal Constitucional va donar-hi el vist-i-plau, tothom va callar de seguida, fins i tot qui hi havia recorregut en contra. Amb el catalanisme vam viure una cosa pareguda, per bé que amb una raó de fons més llarga.

—Quina?

—La manera de ser dels catalans els ha dut a un fracàs històric allà per on han passat. Van anar a Sicília i és com si no hi hagueren estat mai, per exemple. En el cas concret de València, no va agradar gens ni mica que Catalunya

no s'unira en contra de Pere IV en la guerra de la Unió. Als catalans que van anar a Sagunt acompanyant el rei quan es dirigia a València, els van haver de treure de seguida, de poc no els maten! Catalans i valencians hem tingut trajectòries històriques divergents: ells no van prendre part en la guerra de la Unió ni de les Germanies, ni nosaltres en la guerra contra Joan II ni la dels Segadors. Només vam coincidir en la guerra de Successió i en la guerra contra els francesos.

—Parlant de personatges històrics, tampoc no sentiu gaire estima pels Borja ni per Vicente Blasco Ibáñez.

—Em cauen molt malament, sí. Sempre em plantege les coses sobre si convenen a València o no, i Blasco Ibáñez mai no va actuar a favor nostre, se'n va aprofitar i va fer una literatura que els castellans, a més, diuen que no és gaire bona... Ja s'ho faran, ells, amb Don Vicente! Jo he llegit totes les seues novel·les, són distretes i recorden la literatura naturalista, però són molt lluny del naturalisme francès. La d'Emilia Pardo Bazán és una literatura molt més bona que no la del senyor Blasco. De totes maneres, allò que em sembla més reprovable d'ell és l'anticlericalisme, perquè semblava que no hi havia cap més enemic que la cosa religiosa. Va marejar la gent amb un autonomisme que no se sabia ben bé què era i va obtenint el suport del món obrer i de la baixa burgesia. L'existència del blasquisme va evitar que ací hi haguera un PSOE com el de Madrid, ben organitzat i estructurat. En proclamar-se la república, les classes mitjanes que el seguien van espantar-se i van virar cap a la dreta, incloent-hi els seus fills, que van anar en la candidatura de la Dreta Regional Valenciana, mentre els proletaris van fugir cap a la FAI i la CNT, que van protagonitzar la destrucció massiva de temples, arxius i obres d'art. Ací i a Catalunya és on més destrucció va haver-hi, i allà el responsable va ser [Alejandro] Lerro, que és el Blasco Ibáñez català sense escriure novel·les: predicava contra les novícies, contra els frares i contra tot.

—Detecteu l'estigma del blasquisme en la política valenciana contemporània?

—... espereu que acabem abans amb els Borja...

—És clar, endavant...

—Els Borja van aconseguir la mitra de València l'any 1429 i van ocupar-la fins el 1511, sense viure-hi, enduent-se totes les rendes i sense enviar-hi res que valguera un ral... [El papa] Calixt [III] va enviar, com a gran regal a la catedral, una relíquia de sant Pere, que ningú no sap si realment procedia de Roma ni què era, i un tros de roba de la Mare de Déu; imagineu-vos quines dues relíquies més creïbles! Si com a mínim haguera donat uns reliquiariis fets per un orfebre de Roma, ara tindriem dues bones peces d'argenteria. Doncs no, vam haver de pagar-les ací! Aquells senyors van fer molts diners, van comprar senyoriis i

van col·locar tota la família. És això, tot el que van fer!

—**Déu n'hi do.**

—A tots aquells qui defensen tant els Borja els preguntaria quants escuts de la família hi ha a la ciutat de València. De la meua n'hi ha un, però dels Borja, cap ni un... I jo no tinc cap avantpassat papa! Per què no ens van regalar l'edifici de la universitat, com va fer el cardenal Cisneros a Alcalá de Henares? Si s'hagueren gastat els quartos, que és el que haurien d'haver fet, avui tindriem una universitat gòtica com la de Salamanca, i no una del segle XVIII.

—**Ara sí, regressedem al blasquisme. En queda res en la política valenciana actual?**

—Fins fa poc sí. Però els blasquistes, majoritàriament, eren gent de dreta, i la gent de dreta de seguida es va passar al franquisme.

—**La submissió als dictats de Madrid dels partits que ens han governat a partir de la represa democràtica, no és una reminiscència del blasquisme?**

—Doncs sí, però la cosa ve d'abans. Fixeu-vos que encara no havia nascut Blasco que van concedir a [Ramón María] Narváez el títol de duc de València, i ací no va *xistar* una ànima. És una de les vergonyes més vergonyoses que hem patit, però ja sabeu que a València mai no passa res.

—**Mai.**

—València va perdre el seny a l'època dels Trastàmara, i d'aleshores ençà, cada vegada hem empitjorat més.

—**De totes maneres, vós sempre heu defensat que el problema fins i tot prové d'abans, de la "mala conquesta" del Regne de València que va fer el rei en Jaume.**

—És cert, però val a dir que no podia fer cap altra cosa. Una de les desgràcies que hem tingut és que sempre ens ha faltat gent... I encara li han retret que no poblara Múrcia! Si molts pobles van quedar en mans musulmanes perquè no disposava de prou gent per a poblar el Regne de València, com havia d'arribar fins allà baix? Ja és l'hora que algú estudie per quin motiu Castella, començant en el racó aquell d'allà dalt, va tenir prou gent per a poblar tot el que va conquerir, que fou molt, perquè fins i tot va saltar a Amèrica i va fer que tots aquells països parlaren castellà, mentre Catalunya, per

contra, mai no n'ha tinguda prou, i allà on ha estat, sempre ha fracassat, en part per aquesta raó. Si hagueren descobert Amèrica, els catalans haurien acabat parlant indi. Catalunya no tenia i no té l'arma més potent d'un poble: població de sobres.

—**Penseu que el procés secessionista català culminarà amb la independència?**

—Crec que els conec bé i, pel que veig, es tracta de demanar el màxim per a aconseguir el que es puga.

—**Més diners?**

—Sincerament, no crec que tinguen els vots necessaris per a fer el que volen. Sempre predomina l'interès econòmic, i el millor mercat per a Catalunya és la resta de la península, com també per al País Basc. Si la indústria farmacèutica catalana no ven els seus productes a la resta de la península, a qui els vendrà?

—**Teniu molt clar que no hi ha una majoria social favorable a la independència.**

—De vots, en tindran molts, però no els suficients. Artur Mas n'és ben conscient. Pense que ni tan sols no es farà la consulta, sinó que negociaran per a obtenir el millor finançament possible.

—**Com afectaria el País Valencià una Catalunya independent?**

—Hi eixiríem beneficiats, perquè molta gent de Catalunya se'n vindria a viure... Ai, els diners són molt porgosos! Ja va succeir en la guerra contra Joan II; el segle XV, el nostre Segle d'Or, va ser possible justament per això. El comerç fugí de les guerres.

—**Ara no seria una guerra, però.**

—Només dic que molta gent dels negocis se'n vindria cap ací.

—**Acostumeu a referir-vos al País Valencià dient "Regne de València". Entenc que la fórmula Comunitat Valenciana no us agrada gens.**

—Jo mai no dic "Comunitat Valenciana", sempre dic "Regne de València". *País Valencià* tampoc no m'agrada, malgrat ser una expressió creada per la Dreta Regional Valenciana—mon pare en va formar part, motiu pel qual va estar empresonat durant la guerra— i més concretament per [l'historiador i bibliotecari Felip] Mateu Llopi, que va fer-la servir al seu assaig *El País Valencià* [1933]. L'any 1755, en el volum que es va fer amb motiu del tercer centenari de la canonització de sant Vicent Ferrer, es

"Si Catalunya fóra independent, molta gent se'n vindria a viure ací [a València]. Ai, els diners són molt porgosos!"

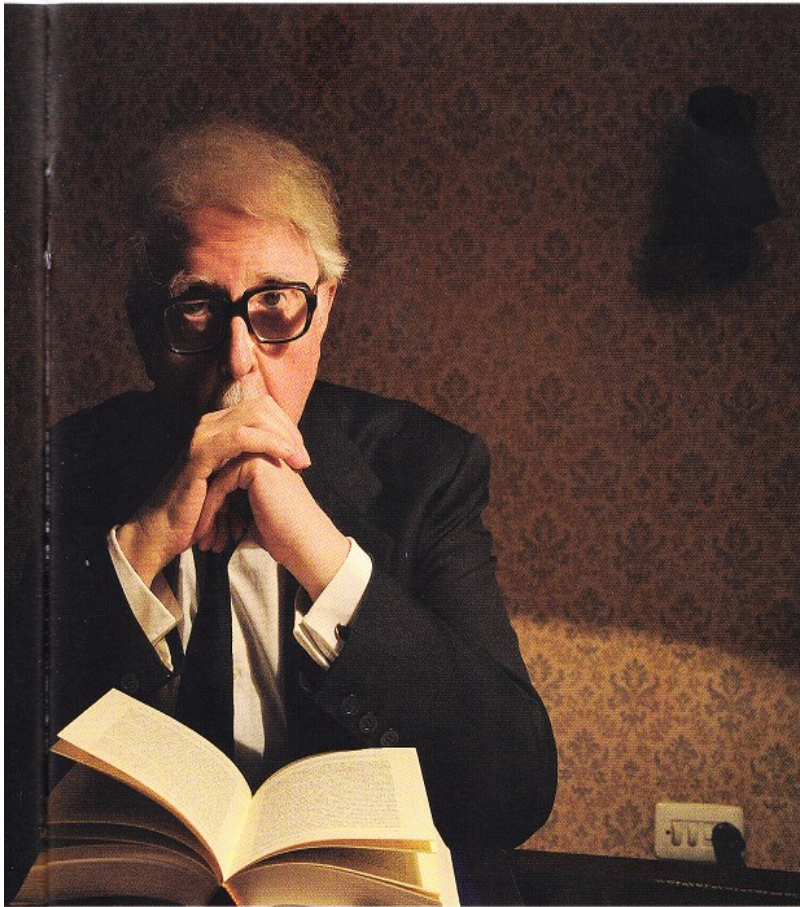
PRATS I CAMPS

"València va perdre el seny amb els Trastàmara, i d'aleshores ençà, cada vegada hem empitjorat més"

feia servir molt la paraula *país*, present en la tradició del segle XVIII, per exemple en la Reial Societat d'Amics del País. Ara bé, com que ací n'hi ha prou que l'un diga una cosa perquè l'altre hi diga la contrària, hauria estat molt millor anomenar-nos *regne* que no la ridícula aquesta de *comunitat*. Si hi ha el Principat d'Astúries, per què no pot haver-hi el Regne de València?

—**Un regne sense rei.**

—Això no importa. A Catalunya, que mai no ha tingut cap príncep, li diuen *Principat*. Si no vaig errat, Hongria és

la República del Regne d'Hongria, i tampoc no en tenen, de rei. I a Sèrbia, igual, o no veieu la bandera sempre que guanya el tennista aquell [Novak Djokovic], amb la corona reial? Ací no, ací sempre canviem les coses. Les coses que jo he vist canviar!

—**“La imbecil·litat de Comunitat Valenciana va ser meua”, va dir l'any 1991 a EL TEMPS l'ex-polític d'UCD Emilio Attard.**

—Va ser ell, sí, provant de buscar-hi un remei. Aquell senyor, que en pau descanse, estava una mica desorientat.

—**Sou l'autor d'un llibre clau, *Història de la Senyera al País Valencià (Tres i Quatre, 1979)*, en què defenseu la bandera quadribarrada com la més autèntica dels valencians. Insistiu que a València i a Oriola és on es troben més escuts quadribarrats.**

—La iconografia de la senyera que tenim els valencians, no la té ningú. Tampoc no és veritat que Catalunya tinguera la senyera des de bon començament, perquè a l'inici era blanca amb la

creu de sant Jordi, i la bandera de santa Eulàlia, que tant mouen per allà, no és la de les quatre barres, que en el seu cas és més moderna. La senyera s'introdueix en temps de na Dolça de Provença, la muller de Ramon Berenguer III. Les barres provenen de Provença, i el primer a emprar-les és el seu fill, Ramon Berenguer IV. Al Palau de la Generalitat de Catalunya, les barres porten damunt la creu de sant Jordi. L'únic lloc en què les barres no estan barrejades amb res més és ací.

—**Vau proposar una solució per al cas, de fet.**

—Sí. La senyera sense distintius s'hauria d'haver institucionalitzat com la bandera històrica de l'antiga corona d'Aragó, i com que cada autonomia n'havia de tenir una, cadascuna hauria d'haver-hi afegit els elements que considerara més oportuns. En el cas de Catalunya, la creu de sant Jordi. Van dir-me que serien banderes *juanoles*, però en realitat, ens hauria donat una unitat tremenda. La senyera sense distintius

l'hauriem emprada tots, sense gresques. En canvi, ací van estimar-se més d'exaltar la reial senyera [coronada], que no era d'aquella època ni de la ciutat de València... La bandera que cap a l'any 1883 es guardava, en teoria, en un bagul no apareix enlloc. En definitiva, que ara la cosa ja no té remei: els catalans se l'han apropiada, i els aragonesos, quan van al futbol, també duen la senyera sense afegits, però nosaltres no. És allò de Salomó, les dues dones, el xiquet viu i el xiquet mort: per tal de no matar el viu, sa mare hi renuncia a favor de l'altra. Vinga, quedeu-vos la bandera, però continuem endavant.

—**I en el cas valencià, quin hauria d'haver estat el distintiu?**

—Si volien com a distintiu la corona, podrien haver-n'hi posat una de debò, com si fóra un timbre. Això d'ara no és una corona... La corona ha d'anar damunt de l'elm, el timbre mai no es posa a l'espai de l'escut. Si s'hi posa a dins, deixa de ser timbre i passa a convertir-se en un element més.

—**Vós teniu a casa un trosset de la senyera original.**

—No, ja no el tinc, el vaig retornar a l'Ajuntament [de València] per por que no es perdera. Li tenia estima, com a tantes altres coses, però els que vénen darrere no li'n tenien tanta i podia perdre's. Com que l'Ajuntament l'havia regalat a Don Vicent Boix [cronista de la ciutat, mort sense descendència], i Don Vicent Boix l'havia regalat al meu avi... Ara jo l'he retornat.

—**L'any passat va fer-ne 20 de la mort de Joan Fuster. Vist amb perspectiva, quina opinió us mereix?**

—Fuster té el mèrit d'haver reviscolat el valencianisme. Va tenir-hi encerts i va tenir-hi errades, però. El valencianisme anterior se circumscribia a Lo Rat Penat i prou, una minoria molt reduïda, molt culta i molt de gabinet, que no havia transcendit al poble. És Joan, en publicar *Nosaltres els valencians* [1962], qui ho mou tot. Aquest és el seu mèrit principal, tot i que jo no compartesc segons quines coses del llibre. Això a banda, va mantenir algunes posicions perjudicials, i li ho vaig fer saber personalment. Els anys 60, quan s'entestava a emprar *català*, *català* i *català*, li vaig dir que, plantejat d'aquesta manera, seria impossible. Políticament, tot allò que no és possible passa a ser fals, la majoria del poble ja

“La dreta era el franquisme, i l'única que ha tingut èxit és la que se li ha assemblet més: la UCD, de primer, i açò que tenim ara, després”

no parlava valencià, i qui el parlava parlava un català o valencià especial. Com els has de dir que parlen en català, a tots ells? Fonèticament, ell provava d'imitar el barceloní, però com havia d'anar jo a Benidorm i parlar així? Em diran que vinc de la Barceloneta! Els mariners de Benidorm que van emigrar a Barcelona vivien tots a la Barceloneta, i en retornar al poble, quan els sentien dir *telefonar* i l'*aiga*, la gent se'n reia. A Joan vaig demanar-li que anara amb cura, no fóra cas que aixecara una tempesta en contra, com així va acabar passant, malauradament.

—**I ell què us deia?**

—Joan em va preguntar quan caldria dir la veritat al poble, si no, i jo li vaig contestar que “desgraciadament, mai”. Ell i els seus es pensaven que, en morir Franco, hi hauria una mena de terratrèmol que ho transformaria tot i que de sobte hi hauria els Països Catalans, perquè sí. I això no podia ser: eren massa anys de govern, l'exèrcit era completament franquista, els jutges, els registradors, els notaris, la societat benestant... “Com voleu desfer tot això?”, els preguntava jo. Van tenir una manca de visió política absoluta.

—**Des de la recuperació de la Generalitat Valenciana, hi ha hagut dues etapes de govern: 12 anys del socialista Joan Lerma i, de moment, 18 anys del Partit Popular. Des del punt de vista cultural, quines diferències hi heu percebut?**

—Les diferències no són molt grans. A l'ara difunt Vicent Ventura vaig preguntar-li el 1995 si no seria perillós el canvi del PSOE pel PP a la Generalitat, i em va respondre amb una altra pregunta:

“La situació del País Valencià seria encara pitjor si aquests anys haguera manat el PP?”. [Silenci.] Allò que el valencianisme anhelava no li ho podien donar ni el PSOE ni el PP. Són dos partits nacionals, i per tant, centralistes. Aquest PSOE no és el de Largo Caballero, és un PSOE de burgesia, el de la burgesia creada per Franco. Aquest PSOE l'ha creat Franco.

—**Com?**

—Les persones que han omplert les urnes de vots del PSOE són, en gran manera, benestants: amb un o dos autos, un saló que té una catifa bona, un televisor dels nous i una figureta de Lladró, gent que fa vacances i que se'n va de viatge, o que té una residència d'estiu... Gràcies a això, ara, amb la crisi econòmica, no hi ha hagut un esclafit social.

—**Eduardo Zaplana, el primer president valencià del PP, procedia de Benidorm.**

—Sí. Va arribar-hi a 14 anys perquè una germana seua era casada amb Vicent Vaello Llorca, que era cosí quart o quint meu. Després va fer amistat amb Rosa [Barceló, filla de l'empresari i polític Miguel Barceló], i van casar-se. És un xic espavilat; va a la seua i fa molt bé. Tot allò que pretenia ho ha pogut aconseguir.

—**I què pretenia?**

—El que ha fet: viure al passeig de la Castellana en un pis de 500 metres quadrats i que el col·locaren a Telefónica. Us sembla poc, tot això? És el somni de molts valencians.

—...

—S'acaba de casar una filla seua i han fet el convidat a Horcher, que és el restaurant més car de Madrid. És un home molt simpàtic, molt agradable i que sap torear molt bé les coses. Parlant amb una persona del PP, li vaig dir que “en temps d'Eduardo, tot açò no hauria passat”, i aquell va contestar-me que “Eduardo era un torero, torero, i els altres, uns aprenents”.

—**La creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) va ser una idea de Zaplana i de Jordi Pujol...**

—Això va ser perquè s'havien d'entendre el PP i CiU a Madrid, i Pujol va posar com una de les condicions el tema de la unitat de la llengua, i aleshores Eduardo va dir “*esto se arregla*” i prou... Al començament vaig negar-me a formar-ne part, no sabia ben bé què era,

però en veure que acceptaven d'entrar-hi professors universitaris de filologia catalana que són amics meus, com Antoni Ferrando, Albert Hauf, Rafael Alemany, Jordi Colomina i unes altres persones... Llavors vaig acceptar d'entrar-hi, a veure què passava.

—**La proposta de ser acadèmic us la va oferir Zaplana directament?**

—[Francisco] Camps [conseller d'Educació, Cultura i Ciència, en aquell moment] va venir a casa un parell de voltes...

—**I què us va dir, Camps?**

—Que era convenient que en formara part com a home pont, perquè, si no, hi hauria moltes divergències entre alguns acadèmics proposats pel PP i alguns de proposats pel PSOE. Vam escollir Ascensió Figueres presidenta de l'AVL, i ho va fer realment bé, va ser una gran presidenta.

—**Camps us va assegurar que l'AVL seria una garantia de...?**

—... sí, sí que ho va dir.

—**Què us va dir?**

—Que aquella era l'única manera de posar fi a les controvèrsies.

—**De posar fi a les controvèrsies amb una solució assenyada?**

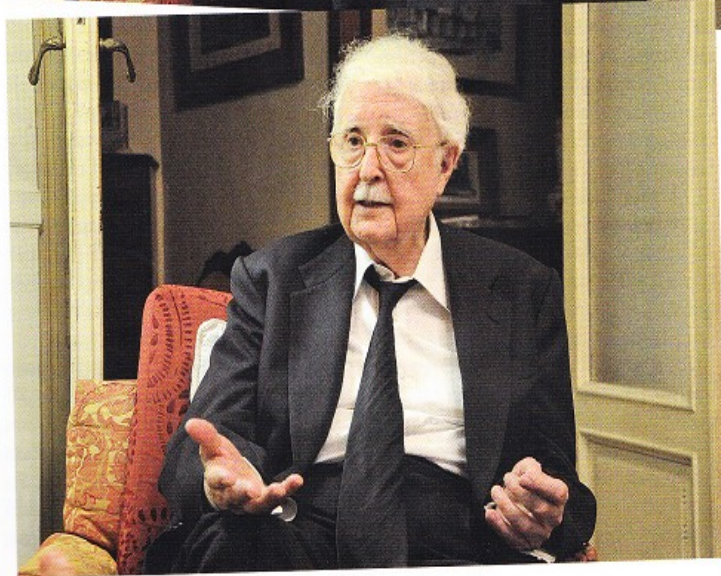
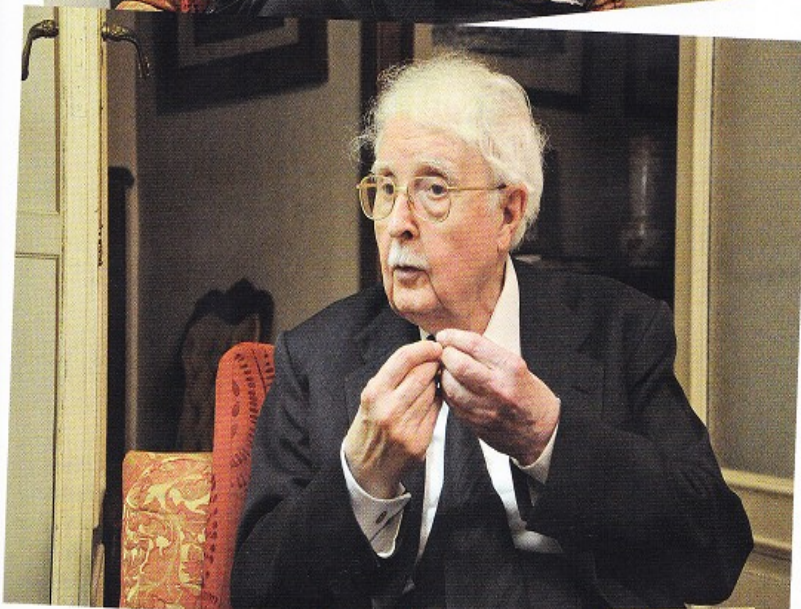
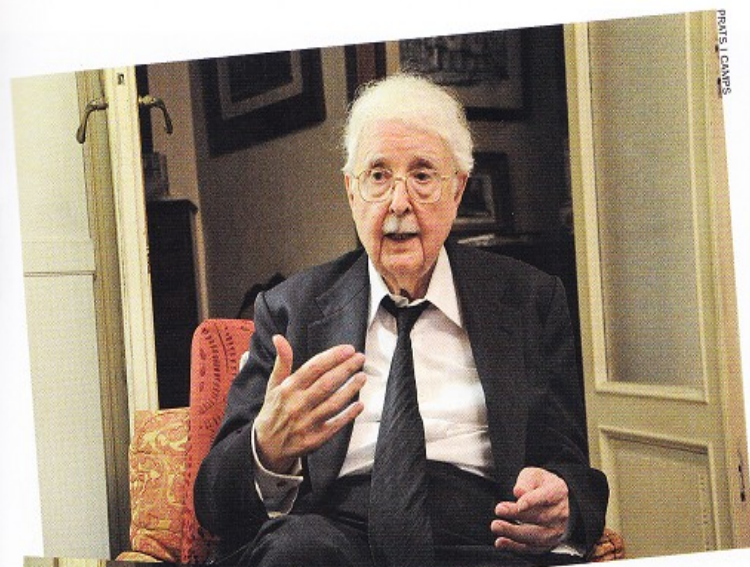
—L'AVL ha estat la solució més assenyada i lògica possible; no es pot anar més enllà.

—**Camps volia arribar tan lluny?**

—No, no; Camps, en això, no hi entrava. Camps, amb mi, va obrar amb molta franquesa: em va dir que jo no havia de convèncer-lo de res; que ell tot açò [de la llengua] ho tenia claríssim, però que, políticament, no ho podia dir. I té raó: políticament, segons quines coses no podem dir-les. Ni ell, ni jo, ni ningú.

—**A través de l'AVL, la Generalitat vol instar la RAE a modificar la**

“Aquest PSOE no és el de Largo Caballero, és un PSOE de burgesia, el de la burgesia creada per Franco. Aquest PSOE l'ha creat Franco”

definició de *valenciano* que apareix al seu diccionari perquè esmenta textualment el català.

—Això és una ximpleria, una ximpleria; jo deixaria les coses com estan... I ja posats a fer, us diré una altra ximpleria: a causa de l'article dels topònims, mirant de consensuar si es posen amb majúscula o no i en quins casos, un catedràtic de l'AVL va escriure al IEC perquè ens digueren què feien ells. Sabeu què han fet?

—No.

—Ens han contestat en castellà! Si aquell paper m'arriba a les mans, els el torne l'endemà al matí, per correu urgent i certificat! Si aquells senyors s'han cregut que som igual que l'Argentina per als castellans, van molt errats. Em va semblar un menyspreu absolut, una manca de sentit de la realitat! I una manca d'educació, també. Això no es fa! Si una persona m'escriu en castellà, jo li conteste en castellà, i si algú ve a casa i em parla en castellà, primerament li parle en valencià, però si veig que continua parlant-me en castellà, me'n passe de seguida. No em cau bé allò de parlar en dues llengües distintes. Jo he rebut cartes en català i en valencià vulgar, i quan les he respostes, no he dit als destinataris que han escrit malament açò, allò i allò altre. Cal tenir criança, però aquells del IEC, de criança, no en tenen gens.

—Esteu molt molest.

—Moltíssim! Ja em va molestar molt que ara fa poc el president del IEC [Salvador Giner] diguera que fins i tot es reuniria amb el dimoni, però que mai no ho faria amb el president de l'AVL [Ramon Ferrer]. Però quin dimoni? Escolteu, que ja estem farts d'anar a Barcelona i que la gent canvie al castellà en sentir-nos parlar valencià.

—Potser es pensen que us esforceu a parlar català i us ho volen fer més fàcil.

—No, no; ho fan per fastidiar. Conec molta gent de Barcelona amb qui parle en català sense cap problema, però uns altres ens veuen com els valencianets... Per a tots ells, el Regne de València és com Hispanoamèrica per als espanyols. Les coses cal dir-les tal com són, i m'ha ofès moltíssim aquesta contestació en

castellà. La persona a qui ho han enviat no els ha respost, però jo ho hauria fet l'endemà mateix.

—**Tornem a la política. Adolf Pizcueta, Joaquín Maldonado, Joaquín Muñoz Peirats... Per què no va poder ser, aquella dreta valenciana culta?**

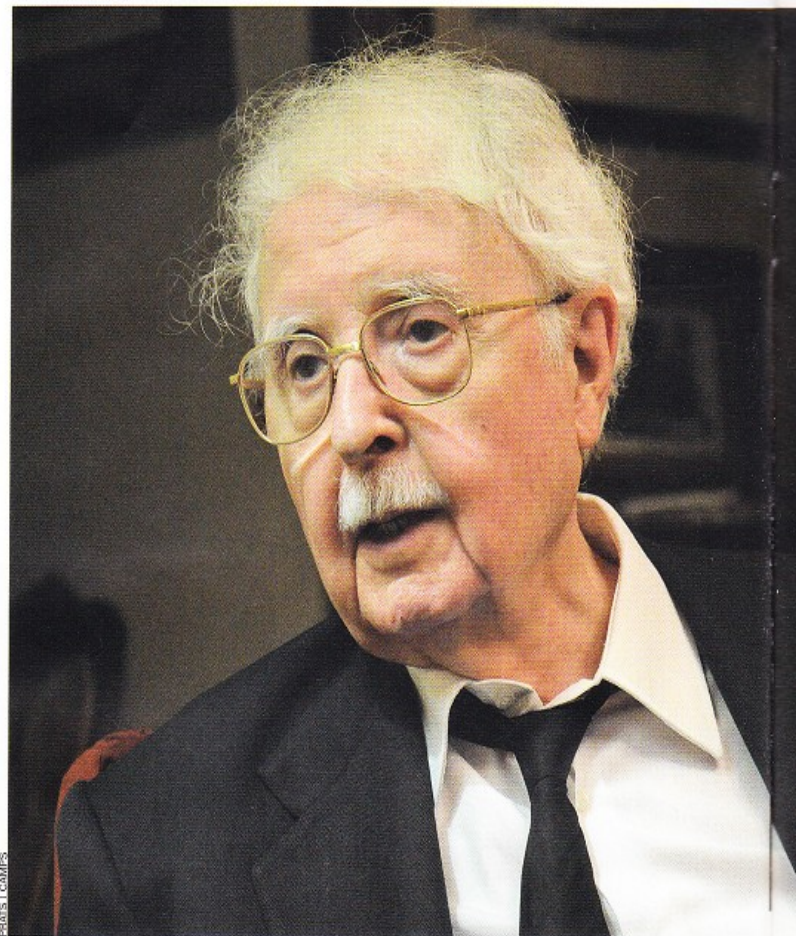
—Aquella era la dreta d'abans de la guerra. Es pensaven que, en morir Franco, renaixeria una dreta com la CEDA, però allò era impossible, i els ho vaig dir. La CEDA, el 1936, ja estava molt desacreditada i s'havia decantat per [José] Calvo Sotelo, que era una opció més radical que no la de [José María] Gil Robles, a qui no van perdonar que no posara fi a la república quan hi va haver la revolució d'Astúries. Anàvem cap a una dictadura d'esquerres o una de dretes, perquè la república, realment, ja no la volia ningú. Quan [l'any 1965] va nàixer la Unió Democràtica del País Valencià, de Vicent Ruiz Monrabal i Vicent Miquel i Diego, ja es veia clar que no sobreviuria. Gil Robles, que es va presentar tot sol per Salamanca [a les eleccions estatals del 1977 sota la llista Federació Demòcrata-cristiana], tampoc no va resultar escollit. La dreta era el franquisme, i l'única que ha tingut èxit és la que se li ha assemblet més: la UCD, de primer, i açò que tenim ara, després.

—**Hem parlat de Zaplana i de Camps, però encara no d'Alberto Fabra.**

—Va venir a l'Acadèmia i vaig desitjar-li molta sort, perquè la situació econòmica està molt complicada. Em va dir "sí, sí, sí"... I amb Camps continue tenint-hi molta amistat. Camps ha tingut unes atencions extraordinàries envers la meua persona. Va atorgar-me l'Alta Distinció de la Generalitat i la Gran Creu de Jaume I, i va afanyar-se a baixar uns graons per a donar-me-la per comptes que jo pujara.

—**Heu donat a la Generalitat Valenciana més de 300 peces d'art d'un valor incalculable. En quina situació es troben?**

—Al Museu Sant Pius V. A banda dels meus, molts dels quadres que s'hi exposen són propietat de la Reial Acadèmia de Sant Carles, i molts altres són de l'estat, perquè procedeixen de la desamortització, com també l'edifici. L'única condició que vaig posar a la Generalitat és que els meus quadres no isqueren del museu, tret que canvie de lloc. Darrera-

FRANCS I CAMPS

ment he rebut pressions de diverses bandes perquè alçara parcialment aquesta prohibició a fi d'exposar-ne alguns en uns altres llocs, però m'hi he oposat. De cap de les maneres.

—**Per què?**

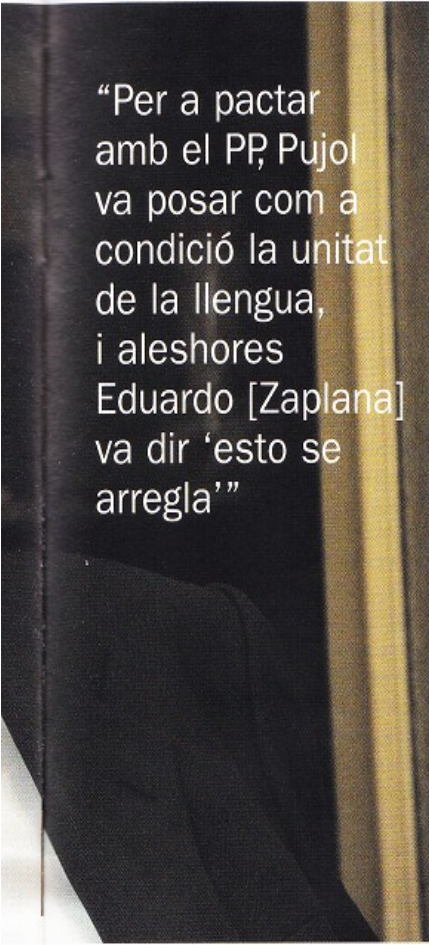
—Perquè no sóc partidari d'això; els quadres es fan malbé de tant de viatjar. Tant me fa que tinguen una assegurança, l'assegurança no em sembla prou. Un

"Voldria que Donya Rita duguera l'avinguda de València al Mar [Blasco Ibáñez] fins a la mar. La resta són romanticismes estúpids"

dia ho vaig haver de dir a Alfonso Pérez Sánchez, director del Museu del Prado, amb motiu d'una exposició de Goya al Japó. "Teniu en compte que els quadres tenen una assegurança altíssima", em va voler tranquil·litzar. "I si l'avió s'esclafa, què fareu? Exposar els diners en una vitrina, per comptes dels Goya?" Passa que les exposicions són una manera de tenir contenta molta gent: les assegurances, els embalatges, els viatges, els comissaris... Quan es va fer l'exposició de Goya a Tòquio, va haver-hi quatre o cinc funcionaris allà permanentment, funcionaris que cobren dietes i dormen en grans hotels. Lluitar contra això és impossible; s'ha generat una xarxa imensa d'interessos per a lucrar-se.

—**Quina part de la vostra donació és exposada al públic, al Sant Pius V?**

—Més de 130 quadres, al voltant d'un terç de les obres exposades de manera permanent. Els altres, els tenen emmagatzemats. Acaben de fer una exposició reduïda de donacions meues: argenteria,

“Per a pactar amb el PP, Pujol va posar com a condició la unitat de la llengua, i aleshores Eduardo [Zaplana] va dir ‘esto se arregla’”

porcellana d'Índies... I si la Generalitat desapareix, que no les tinc totes, hi ha el compromís escrit que els quadres passaran a ser propietat de l'Ajuntament de València, no siga cas que els repartescuen d'aquella manera...

—No les teniu totes que la Generalitat Valenciana sobrevisca?

—No ho sé, jo en política ja he vist massa canvis. Ara mateix no la veig perillar, però qui sap què pot passar l'any vinent.

—L'Ajuntament, en canvi, no el veieu en perill.

—No, l'Ajuntament no el veig en perill [riu].

—I l'alcaldeessa tampoc.

—[Riu.] No, i és molt simpàtica, la senyora. Per cert, voldria que Donya Rita duguera l'avinguda de València al Mar [ara, de Blasco Ibáñez] fins a la mar. La resta són romanticismes estúpids. Les cases del Cabanyal no tenen cap valor... Havent nascut ací, jo no hi havia estat mai, però com que se'n parlava tant, un

dia vaig agafar un taxi i em va deixar on hi ha l'estació. Vaig recórrer tot el barri, i aquell és un modernisme popular fluix, amb unes cases mal construïdes que no s'aguanten: ací la construcció és de morter, que és calç i arena, una cosa molt feble. Si no, passarà com a l'avinguda de l'Oest, la que ara s'anomena Baró de Càrcer, que en arribar a la plaça de Bruges sembla un carreró sense eixida. I que no vinguen els senyors de Barcelona a cantar-nos les glòries del Cabanyal... La Via Laietana va migpartir el barri gòtic, i per tal de dur la Diagonal fins a la mar, han tombat més de 300 cases. Allà sí, però ací no. El magnífic carrer de la Pau de València és el fruit de moltes cases enderrocades, com també les grans avingudes de París. Quantes cases va enderrocar el patriarca [Joan de] Ribera per a fer-hi el col·legi? Quantes van haver de caure per a obrir el carrer del Poeta Querol, que ha quedat bellíssim? Escolteu, les ciutats es fan d'aquesta manera. Si no, la València romana seria allà; la visigòtica, més amunt; la musulmana, més amunt, i la cristiana, més amunt... València arribaria fins a Cullera!

—Heu donat molt de patrimoni a la Generalitat, però també a l'Ajuntament.

—Sí, l'Ajuntament mai no ha tingut cura de tenir mobles antics. Ara els en regalaré uns per al palau de Cervelló: un cadiratge ferrandi de caoba, quatre cadires de perera de Carles IV, un refrescador de botelles de caoba de Jordi IV, anglès, i un moble valencià del segle XVIII. Trobe que a l'Ajuntament de València li aniran bé. La tapisseria roja no és l'antiga, però tinc ací un cobertor de Damasc groc que també els donaré, per si volgueren retapisser-lo de groc.

—Tot això és heretat o comprat?

—Hi ha de tot, però el que vaig heretar, pràcticament ja ho he cedit a la meua família. Vam perdre molta cosa durant la guerra, però les cases de Bellreguard i de Sueca les vam conservar bastant bé, i les tres de Benidorm també.

—També heu donat més d'11.000 llibres a la Biblioteca Valenciana.

—No sé quants en són. Comptar llibres i comptar diners és una cosa que no m'ha agradat mai [riu]. Hi ha 13 incunables, 14 manuscrits i algunes obres il·lustrades que valen més que no els incunables com, per exemple, el *Qui-xot* d'Ibarra [1780], de quatre volums,

“Fonèticament, Fuster imitava el barceloní, però com havia de parlar jo així a Benidorm?”

que resulta impossible de trobar enlloc. Dos exemplars de l'obra de l'infant Gabriel sobre Sal·lusti, també editat per [Joaquín] Ibarra, que és el millor que s'ha imprès mai a Espanya—conten que fins i tot supera Bodoni— amb uns gravats de moltíssima qualitat, en què les planxes eren més grans que no les fulles per a no deixar-hi rastre, l'un relligat amb pell i l'altre amb tailet, en un estat perfecte; exemplars francesos impresos al segle XVII, com ara *La metamorfosi*, d'Ovidi, o un altre del duc d'Orleans que va pertànyer a la col·lecció reial i que aplega tots els quadres que tenia aquell senyor, en format gran, que tampoc no es pot trobar... Deixant a part la quantitat de llibres, n'hi destaquen alguns d'un valor bibliogràfic important.

—De tots els honors que heu rebut, el fet que un institut públic de Benidorm duga el vostre nom és el que us fa sentir més orgullós?

—Agraesc totes i cadascuna de les distincions que m'han fet, però aquesta va ser la primera i va resultar especial, com també quan van fer-me fill adoptiu de Benidorm... Quan era allà i deien que era de Benidorm, jo sempre callava, però quan van voler fer-me fill predilecte, els vaig haver de dir que no, que hauria de ser fill adoptiu. I ací, a València, va passar al revés: Donya Rita em va dir que em pensava fer fill adoptiu, i li vaig respondre que no, que hauria de ser fill predilecte [riu]. Dit això, l'institut de Benidorm té la millor col·lecció de llibres de qualsevol institut valencià. Cada any, de la llibreria Tres i Quatre, els n'envie molts.

—Com voldríeu que us recordaren els valencians, Don Pere Maria?

—[Silenci llarg.] En tindria prou que pensaren que vaig ser una bona persona que va fer tot el que va poder per València i pels valencians [emocionat].

Victor Maceda